

PUILA INVUULA

Mabasetera kapa peo ya mefuta e fapaneng – iketsetse kgetho

BALEMI BA FANA KA MABAKA A MANGATA HOBANENG BA SA RATE HO TSETELA PEONG YA MABASETERE, E LENG A KANG DITJEO TSE PHAHAMENG TSA PEO, BOSIYO BA TJHELETE NAKONG YA HO JALA, HO SE FUMANENE HA PEO YA MABASETERE, TLHOKO YA HO REKA MANYOLO, KUNO E NYANE KAPA HO SE FETOHE HA LETHO HA KUNO, BOSIYO BA HO IKAMAHANYA LE MAEMO, BOFOKODI BA POLOKO E NTLE SETORONG, LE BOLENG BO FOKOLANG BA TSHEBETSO MABAPI LE MABASETERE A REKWANG.

Dipuo tsa mofuta ona di tsositse dipotso di hana ho fela, tsa hore na mabasetera a na le molemo ofe papisong le mefuta e bulehetseng pholene (OPV) baleming ba haellwang ke mehlodi, moo mefuta e sa tshaphahaleng ya peo, moo tse kenngwang mobung di haellang, mme ho nyopa ha dijothollo e leng ntho e tiwaelehleng. Potso ya bohlokwa ke ya hore ke mofuta ofe hara e meng: lebasetera kapa OPV ke peo e tshwarellang hore molemi a be le paballeho kapa tshireletso le tshetsetso e tiileng mabapi le tijelete ya hae e kenang.

Peo ke ntho ya bohlokwa hara tse kenngwang mobung hore tlhahiso e be teng. Mekgwa yohle ya temo e reretswe ho sebedisa bokgoni bohle ba tlhaho ba peo e jalwang. Ha ho mokgwa wa temo (mohlala,

ho phethola mobu, ho hlaola mahola, manyolo, taolo ya dikokwanyana le malwetse) o ka eketsang kuno ya dijothollo ntle le boleng ba peo ka boyona. Ka baka lena, peo ke yona motheo wa katleho kapa ho nyopa ha dijothollo tse jalwang.

Ho fihlella kuno e phahameng, motho o tshwanetse ho jala peo ya boleng bo phahameng. Hore o fihlelle bonnete tabeng ena, o tshwanetse ho reka le ho jala peo e tiisitsweng (e nang le bopaki), ho sa tsotellehe hore ke ya lebasetera kapa ya OPV. Peo e tiisitsweng ke eo bonyane e hlwekileng ka 98%, e nang le peresente ya ho mela ya bonyane 90%. Le hoja ditjeto tsa peo e tiisitsweng di phahame, empa matshedisano ke hore peo e jwalo e fupere bokgoni ba kuno e phahameng.

Balemi ba banyane le ba ithahisetsang tse lekaneng malapa a bona feela, e leng ba nang le mathata a ditjhelete, hangata ba jala poone e setseng kotulong ya selemo se ka pele. Ha ba etsa tjena ka peo e bolokilweng ya poone (mabasetera), hangata ba ba le kuno e fokotsehileng (ho fihela ho 50%) papisong le poone e jetsweng e etswa peong e foreshe. Le ha ho le jwalo, ho jalwa ha dijothollo tse tswang peong e bolokilweng e etswa mefuteng e bulehetseng pholene (OPV) ha ho na tahlehelo kunong.

Koranta ya grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola

BALA KA HARE:

- 4 > Hlophisa ka tshwanelo – ke mosebetsi wa bohlokwa wa tsamaiso
- 6 > Sehlopha sa Boithuto sa Khanyayo
- 7 > Kenya merero ya hao ka matla tshebetsong

5

8

Mabasetere kapa peo ya mefuta e fapaneng – iketsetse kgetho

Mme Jane
O re...

Ditabeng tsa moraora o tjena, ho bile le ditaba tse ngata tse mabapi le Mokgatlo wa Liki ya Batjha wa ANC ha ho buuwa ka ditaba tsa mobu wa naha le ditaba tsa (ho boloka le merafo) mme ke taba e ntle ho bona ka moo batho ba fapaneng ba nahanag kateng ka ditaba tsa naha.

Ke bona naha e le mohlodi oo ho fumanwang dijo le faeba. Dintho tse ngata lefatsheng di a nyoloha nako le nako – batho, diphoofolo tsa lapeng – makoloi jwalojwalo. Empa ha e le naha yona e ke ke ya nyoloha- e a haella. Haeba o nahana hantle taba ya hore ho na le batho ba bangatangata, mme naha yona e nyane e a haella (hobane re tshwanela ho nahana hore batho ba sebedisa naha bakeng sa ho hahla matlo a bona – ditropo tse holang ho sebediswa naha), re tshwanela ho etsa bonnete ba hore karolwana e nngwe le e nngwe e sebediswa ka tshwanelo.

Afrika Borwa kajeno, re maemong a hlokolosi haholo ao bohlo ba naha e sebediswang bakeng sa temo ya dihlahiswa tse ngata e leng ya mapolasi a ba basweu. Jwale ho na le maikutlo a ho nka naha ena ka mokgwa wa ho rekiswa le ho e fa batho ba batsho. Ka lehlakoreng le leng, ho ntse ho na le naha e ngata tlasa taolo ya makgotla a setso (tlasa taolo ya makgotla a setso) mme bohlo ba naha ena ke bo sa sebedisweng. Ho boetse ho na le diheketa tse dikete tsa naha ya mapolasi e abetsweng diporokgeramo tsa mafapha a naha. Na se se etswa ka lebaka la mmala wa letlalo la motho? Ho ya ka maikutlo a ka, TJHEE – hore o tle o be motho ya atlehileng, motho ya nang le ho honyane kapa rakgwebo e monyenyanane ha se taba e tsamaellanang le mmala wa letlalo la motho.

Re a tseba hore ho ba sehwei se atlehileng, ho hloakakaha hore o be le tsebo le bokgoni, ho laola metjhine, mebaraka le taolo ya dijhelete ho fumana tlhahiso e atlehileng. Ho fana feela ka naha ho batho ba bang ho ke ke ha ba etsa dihwai- haeba o eme ka karatjheng, ha o kolo! Haeba o na le naha, ha o sehwei. Haeba o batla ho bitswa sehwei, o tshwanela ho sebedisa naha ka tshwanelo – o sebetse ka thata ho fumana dihlahiswa tse ngata ka moo o ka kgonang kateng.

Ke etsa phephetso ya hore re etse boiteko bo matla ba ho fa batho tsehetso yohle eo ba e hlokan bakeng sa naha eo ba seng ba na le yona e le hore karolwana e nngwe le e nngwe ya naha e fane ka tlhahiso bakeng sa setjhaba. Ha naha e sebediswa ka tshwanelo, ha ho hlakahlale ho tshwenyeha ka dintho tse ding. Naha ke letlotlo la bohlokwa, mme haeba o na le monyetla wa ho fumana naha, o na le boikarabelo ba ho e sebedisa. Re le dihwai re tshwanela ho sebetse ka thata mme re se itshwenye ka dipuopuo tse etswang ke boradipolotiki ba iketang.

Lebasetere ke eng?

Lebasetere ke sehlahiswa sa pele se bang teng pakeng tsa batswadi ba babedi ba sa amaneng, moo motswadi e mong e leng e motshehadi, ha e mong yena e le e motona. Ho inkela pholene ke tshebetso eo ka yona pholene e tlohang semeleng se le seng, mme e sebediswa silikeng ya sona semela seo. Ha poone e inkela pholene ena, meloko e tla hlaha moo e tla nne e be e fokolang. Hona ho tsejwa e le ho tswalwa ha ka hare, mme ka mora meloko e latelang, sena se tla kganella dimeleng tse fokolang, tseo re ka di bitsang dimela tsa meloko e holofetseng. Dimela tsena di nyane ka sebopeho, diqo tsa tsona di nyane, mme le kuno ya tsona ke e fokotsehileng. Le ha ho le jwalo, ha dimela tse pedi di fapanetsana, matla a boela a kgutla peong e tla ba teng, mme kuno ya dimela tse tla ba teng peong e jwalo e eketseha haholo. Hona ho tsejwa e le matla a lebasetere. Hona ho ba teng ka baka la ho tswakana ha dijene (*genes*), (matshwao a tswalo) tse tswang melokong e mmedi e fapaneng.

Poone ya lebasetere e na le matshwao ana a latelang:

1. E bonahala e tshwana ka tshadimo ya mahlo;
2. E na le matla;
3. Kuno e phahame;
4. E kgethilwe e etswa boleng bo phahameng ba dijothollo; le
5. Lebasetere le ikgethileng le ka kgethelwa thibelo e ikgethileng ya dikokwanyana le bolwetse kapa komello e itseng.

Melemo ya ho jala poone ya lebasetere ke ena:

1. Mabasetere ka kakaretso a na le kuno e phahameng ho feta mefuta e bulehetseng pholene.
2. Mabasetere a a tshwana ka mmala, a fihleletse bohlo bo hlokehang, mme a na le matshwao a mang a thusang molemi ho ntshetsa pele mesebetsi e itseng (mohlala, manyolo, ho fafatsa le ho kotuleng) ka nako e le nngwe.
3. Ho lekana ha dijothollo ho boetse ho na le melemo mabapi le mmara ho bareki ka maemo a boleng bo botle.
4. Mabasetere a fana ka kuno ya palohare ya 18% ho feta OPV.

Bobe ba ho jala mabasetere:

1. Theko ya peo e phahame.
2. Molemi o tshwanetse ho fumana kuno e fetang ditone tse pedi hekthareng ka nngwe hore dijeo tse phahameng tsa peo e se be taba ya lefeela.
3. Peo e ntjha e tshwanetse ho rekwa sehle se seng le se seng ha ho jalwa.

4. Dijothollo tse fumanwang peong ya mabasetere di ka nna tsa se ke tsa sebediswa hape dihleng tse hlahlamang.
5. Molemi a ka nna a ba le bothata ba ho se fumane peo ka nako.
6. Mabasetere a batla a tshaba maemo a kgatello (mohlala, ho etsa bolepo).
7. Tlasa maemo a tsamaiso ya dijothollo le maemo a boima a tikoloho, melemo ya mabasetere papisong le mefuta ya OPV e a fokotseha.

Mefuta e bulehetseng pholene (OPV) ke efe?

Mefuta ya OPV ke eo peo ya ona e hlalishwang feela ka mokgwa wa phapanetsano ya pholene (ka mantswe a mang ha ho taolo ya pholene). Tsamaiso ya pholene dimeleng tse masimong ha e laolwe, e leng se bolelang hore dijothollo di ke ke tsa lekana kapa tsa tshwana, mohlala, dijothollo di tla fapana ka bophahamo, mmala wa silika o tla fapana, bolepo e ke ke ya ba ba bohlo bo lekanang, mme sebopeho sa dimela se tla fihlella kgolo ka dinako tse fapanang.

Melemo ya ho jala:

1. Dijeo tse tlase kapa tse siyo tsa peo. Molemi a ka nna a boloka karolo ya dijothollo e le peo ya hae.
2. Dijeo tsa peo di tlase haholo ho feta tsa peo ya mabasetere.
3. Tjhelete e ngata e ka sebedisetswa ho reka manyolo kapa dibolayakokwanyana.
4. Peo e ka nna ya saekelwa hape. Ke hore dijothollo tsa sehla sena di ka etswa peo ya sehla se hlahlamang.
5. Dibaka tsa bokgoni bo tlase ha di na lebaka la ho ka sebedisa dijeo tsa phahameng tsa peo ya mabasetere.
6. Mefuta ya OPV e na le matshwao a batsi a tlhaho, mme e fapana haholwanyane ka dinako tsa ho etsa dipalesa. Hona ho etsa hore nako ya dipalesa e be teletsana, e leng ho tla etsa hore OPV e fumane pholene nakong tse kgutshwanyane tsa kgatello e phahameng (mohlala, kgatello ya mongobo, ya motjheso, jj.). Ho fapafapana hona ho fana ka kuno e batlang e tsitsitse ho feta ha mabasetere a etsang dipalesa, e leng ho batlang ho alehile ka ho lekana.
7. Ho bohlokwa ho reka peo e tiisitsweng dilemong tse ding le tse ding tse tharo hore matshwao a tlhaho a peo a dule a ntse a hlwekile.

Bobe ba OPV:

1. Bokgoni ba kuno bo tlase ka 10 - 25%.
2. Dibakeng tsa kuno e phahameng, OPV e fokotsa phaello.

- Di ke ke tsa ba mmala o le mong, tsa fihlella kgolo e lekanang, hammoho le matshwao a mang a semela.
- Di ka ba le sekgahla thekong ya dijothollo, mohlala, boleng.
- Ho se tshwane ho ka baka mathata ha ho etswa mesebetsi e itseng, e kang ho fafatsa le ho kotula (haholoholo ha ho sebediswa motjhine o kotulang).
- Hore OPV e dule e hlwekile, e tshwanetse ho jalwa bonyane 300 m hole le mefuta e meng.
- Boleng bo fokolang ba peo (peo e boloketsweng ho jalwa sehle se hlal-amang hangata e bolokwa maemong a seng matle, mme e pepesehile themphereitjhareng tse phahameng haholo, dikokwanyaneng le malwet-seng) e ka nna ya baka ho mela ho fokolang le dimela tse fokolang tse ka sitwang ho tiisetsa kgahlanong le mahola.
- Ka tlwaelo, mefuta ya OPV ka tlhaho ha e a bopuwa ka mokgwa oo e bontshang matla a ho ba kgahlanong le dikokwanyana kapa dibolayale-hola.

Ho kotula mefuta ya OPV (e bulehetseng pholene)

- Qalong, jala mofuta wa OPV o kgothalletswang lebatowa la hao.
- Hlokomela masimo a hao hantle, mme o sebedise mokgwa wa temo wa paballo, manyolo, kapa bobedi. Laola mahola le dikokwanyana.
- Jala dijothollo bonyane 100 m hole le masimo a mang a poone, kapa jala poone ya hao dibeke tse tharo e sa le pele kapa morao ho dijothollo tse haufi, e le hore bolepo bo be teng ka nako tse fapaneng. Ka mokgwa ona, o tla thibela kgahlamelo e sa hloka haleng ya pholene.
- O tshwanetse ho kotula ho tloha mahareng a masimo ho fokotsa kgahlamelo ya pholene.
- Pele bolepo bo eba teng, hlahloba masimo a hao, mme o tlose dimela dife kapa dife tse bonahalang di fapane haholo le tse ding (ke hore, tse telele haholo kapa tse kgutshwanyane haholo kapa tse nang le bolwetse).
- Nakong ya kotulo, kgetha diqo tse ntle ka ho fetisisa dimeleng tse tadimehang di le ntle ka ho fetisisa. Kgetha diqo tse tshwanang, tse se nang bolwetse, mme di ena le boleng bo lakatsehlang ba dijothollo.
- Kotula bonyane diqo tse 300.
- Diqo di tshwanetse ho phuthelwa, di omiswe le ho bolokwa tlasa maemo a nepahetseng (tulong e ommeng le e lefifi, e tshireleditsweng).
- Nnetefatsa hore peo e omme (bophelo ba peo bo menahana habedi mabapi le 1% e nngwe le e nngwe e tlasa 13% ya mothamo wa mongobo). Ho bona hore na peo e na le bonyane mothamo wa 13% wa mongobo, nka dipeo tse 100, o di tswake le 1 g ya letswai, mme o di tlohele ka hara botlolo e kwetsweng. Haeba ka mora metsotso e 5 letswai le bonahala le ena le mogobo, eba he seqo se hloka ho omiswa hape.
- Peo e tshwarella nako e telele maemong a batang (eseng a kgwamo). Bophelo ba peo bo menahana habedi ha themphereitjhara ya setoro e le tlasa 5°C.
- Sesedi, kwaekgwaba le dibaktheria di kgutsufatsa bophelo ba peo. Ho fokotsa sena, hlokomela hore peo e dula e omme.
- Boloka peo ka hara ditshelo tse ommeng, tse hlwekileng, tseo moya o ke keng wa kena ka hara tsona, mme o di leibole (selemong se tlang o tla be o lebetse hore ke eng ka moo).

Dinthe tse thibelang keketseho ya dikokwanyana

Molara o ommeng

Molara o monya mongobo ka hara setshelo, mme o thibela ho hola le ho ata ha sesedi. Tshela 0,5 kg ya molara kilogramong e le nngwe ya peo.

Kalaka

E ka sebediswa jwalo ka molara o ommeng. Tswaka dikgaba tse nyane tse 15 (50 g) le kilograma e nngwe le e nngwe ya peo.

Ole e phehang

Tswaka ole e phehang le peo ya hao ho thibela keketseho ya sesedi. Sebedisa kgaba e nyane e le nngwe ya ole kilogramong e le nngwe ya peo.

Mahlaku a ommeng le a sitsweng a tswang dimeleng tse fapaneng

Sesedi se tshaba dimela tse nkgang ha bohloko. Sebedisa chilli (tswaka dikgaba tse nyane tse hlano tsa phofo ya chilli le kilograma e le nngwe ya peo).

Lekgala

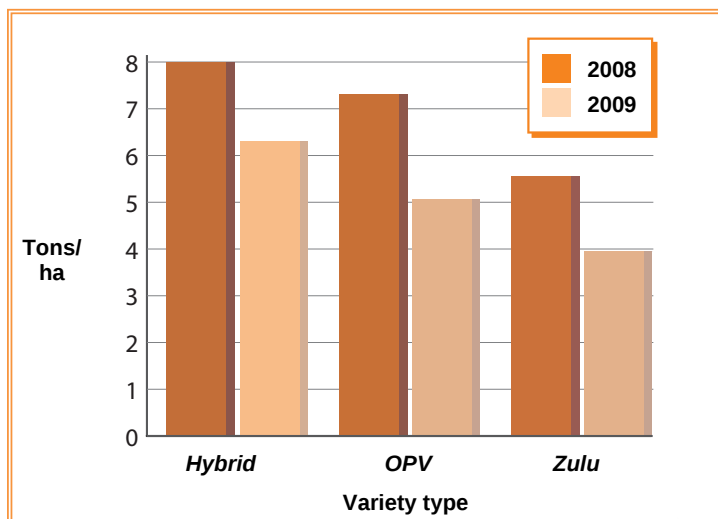
Omla le ho sila mahlaku le ho tswaka dikgaba tse hlano tse nyane le kilograma e le nngwe ya peo.

Melemo ya peo ya lebasetere le e bulehetseng pholene

	Lebasetere	OPV
Bokgoni ba ho iphumanela tsa tlhaho.	Phahame.	Mahareng.
Molemo o tswang peong e sebeditsweng le taolong ya boleng.	Phahame.	Ha feela e rekwa e le peo e tiisitsweng.
Boteng ba morekisi ya tshepahalang wa peo ya ka thusang katamelong ya tse ntjha tsa tlhaho	Ho ka etsahala.	E sa le potso.
Tokoloho ya setjhaba sa temo.	Tlase.	Phahame.

Peo e ntle ya lebasetere e ka ba le tshebetso e ntle ho feta OPV e fokolang ka ho fetang 70%. Le ha ho le jwalo, OPV e ntle e ka nna ya sebetse ka ho lekana le lebasetere kapa ya sebetse le ho feta. Sekgahla sa ho jala peo ya moloko wa bobedi (e kotutsweng) se senyane haholo peong ya OPV, empa se sebe haholo lebasetereng (ho fihla tahlehelong ya 50%). Mabase-terere a boemo bo hodimo a hlalisa 18% ya dipeo tse ngata ho feta OPV ya boemo bo phahameng. OPV e boelang e sebediswa hape e hlalisa ka 5% peo e nyane ho feta OPV e foreshe.

Figure 1: Palohare ya kuno ya dijothollo e fumanweng dihleleng tsa 2008 le 2009.

Hlophisa ka tshwanelo

– ke mosebetsi wa bohlokwa wa tsamaiso

HORE O BE BOEMONG BA HO KENYA MERERO YA HAO TSHEBETSONG YA MESEBETSI YA KA MOSO LE HO Fihlella tseo o di habileng kgwebong ya hao, ho bohlokwa ho hlophisa ka tshwanelo le ka nako.

Artikeleng ya Phupjane 2011 ya Pula/Imvula, lethonyana le molemo ho feta letho, ho ile ha buuwa ka moralo e le mosebetsi wa tsamaiso. Mosebetsi wa bobedi wa tsamaiso oo re tla bua ka ona ke wa tlhophiso. Tlhophiso e bolela hore o tshwanetse ho kenya tshebetsong meralo ya hao ya nako e tlang. Le ha ho le jwalo, hangata ho etsa moralo le ho kenya tshebetsong tlhophiso di etsahala ka nako e le nngwe. Hantlente, ho hlophisa ho kenyeletsa taba ya hore mang o ilo etsa eng, neng le jwang, le ho etsa qeto hore mehlodi e meng e kang metjhine, disebediswa, dithuluse, meralo hammoho le ditjhelete na e tla ba teng ho ntshetsa pele mosebetsi.

Ka hoo, ho kgona ho hlophisa ka tshwanelo ke taba ya bohlokwa hore molemi a tsebe mehlodi ya hae – e bonwang ka mahlo hammoho le ya batho. Mabapi le basebeletsi ba hae, molemi o tshwanetse ho tseba bok-

goni ba bona, thuteho, kwetliso, bokgoni ba bona (tseo ba ka di etsang ka mmele, ka mokgwa wa sethekenike le ka maikutlo), boiphihlelo ba bona, matla le bofokodi ba bona. Basebeletsi ba tshwanetse ho sebediswa moo ba kgonang hantle, mme ha ho kgonahala e be moo ba natefelwang teng. Hape ho bohlokwa ho itokisa nako e sa le teng le ho tiisa hore dipalangwang tse hlokahalang di teng, disebediswa, tse kenngwang mobung le ditjhelete, le hore tsena di tla ba teng tulong e hlokahalang le nakong e hlokahalang.

Ho hlophisa ho hloka hore motho a shebe mesebetsi yohle jwalo ka ha e rerilwe, mme a shebe kabo ya mehlodi hore a be boemong ba ho kenya tshebetsong merero ka nako eo ho qetileng ka yona.

Mabapi le tlhophiso e etswang ha ho kenwa mosebetsing, motho a ka nna a kopanya moralo le tlhophiso ka nako e le nngwe jwalo ka ha ho bontshitswe **theiboleng ya 1**. Mohlala ona ke ntshetsopele ya mohlala o sebedisitsweng artikeleng e fetileng mabapi le moralo.

Theibole ya 1: Moralo le tlhophiso: Beke ya 9 - 13 Motsheanong 2011

Mantaha 9 Motsheanong	Mosebetsi e rerilweng	Basebeletsi ba amehang	Mehlodi e meng
Poone	Hlahloba masimo a bohlano.	Pherekong.	- Sethuthuthu (maeto). - Buka ya ho rekota.
Soneblomo	Masimo a kotulwang 3 - 10 dihekthara.	- Piet (driver). - Padiso, Vosloo, 2 basebeletsi ba nakwana.	- Motjhine o kotulang. - Diterekere tse 2 le ditereilara.
Dikgomo	- Hlokomela dikgomo. - Hlokomela dijo tse nyekwang le tsa sejelong. - Manamane a tlositsweng letswe-leng, tshwaya, beha sekaleng manamane a 100.	- Klasie. - Klasie. - Moloto, Abram, Kagiso le Hendrik.	- Pere, buka ya ho rekota. - Pere, buka ya ho rekota. - Menyetla ya ho hlokomela dikgomo, sesebediswa sa ho tshwaya, meriana, le tsa ho nwesa moriana, sekala, buka ya ho rekota.
Dikgoho	- Hlophisa ntlo ya boraro. - Mosebetsi ya letsatsi. - Ntlo ya pele le ya bobedi.	- Johanna, Minah le Johannes. - Sarah, Monica le Dawid.	- Di-scoopers, mekotla le tereilara. - Dithuluse tse ka tshwarwang ka letsoho.
Mosebetsi o akaretsang	Ferefa sebaka sa tshebetso.	Rakonteraka wa poraevete.	Dithuluse tsa hao, jj.

Ka baka la mohlala ho nkuwa hore basebeletsi kaofela ba rupeletswe le ho kwetliswa. Ho feta mona, le hore mehlodi e meng e teng le hore e malala-a-laotswe. Haeba ho se jwalo, meralo ya hao le tlhophiso ya hao di tla tshwanela ho atoloswa hore di kenyeletse kwetliso ya basebeletsi, ho hlophisa mehlodi e meng hore e be teng haufi, mme e emele feela ho sebediswa ha mosebetsi wa sehloho o tshwanela ho simolla, o kang ho jala kapa ho peitwa ha mehlape.

Hona e mpa e le mohlala feela wa mokgwa o ka sebediswang ho hlophisa, mme o ka nna wa fetofetolwa ha bonolo hoere o lokele maemo a itseng kapa seo motho a ratang ho se fihlella. Boiphihlelo bo bontshitse hore ke thuso e kgolo ho rera le ho hlophisa ka nepo ha motho a ngola dintho tsa hae fatshe. Jwalo ka moralong, tlhophiso e ka nna ya etswa ka mokgwa wa tayari/bukana ya letsatsi, kapa mokgwa ofe le ofe wa ho ngola fatshe botong ya mofuta ofe, ka mokgwa wa elektronike kapa mokgwa ofe kapa ofe o loketseng.

Jwalo ka moralong, nakong ya tlhophiso manejara o tshwanetse ho ba le boinehelo mesebetsing e meng ya hae ya tsamaiso, e kang boetapele, puisano, kgothaleto, thomo, kgokahano, ho etsa diqeto le ho boloka maemo taolong. Boinehelo mesebetsing ena bo laolwa haholo ke boholo ba kgwebo.

Molemi o tlamehile ho nka mohato wa ho hlophisa, a kenye maikutlo a tlhophiso basebeletsing le ho etsa diqeto mabapi le tlhophiso tsa hae (ke terekere efe e tla sebediswa kapa sesebediswa sefe kapa basebeletsis bafe). O boetse o tlamehile ho beha maemo taolong le ho hokahanya tlhophiso mafapheng a fapaneng a kgwebo. Hape o tlamehile ho kgona ho abela batho mesebetsi ya ho hlophisa haeba ho hloka hahala; mohlophisi a ke ke a kgona ho etsa tsohle a le mong, letshwele le beta poho.

Hopola hore haeba o mong wa mesebetsi ya tsamaiso o sa etswe ka nepo, kgwebo e ka nna ya kenya phaello, empa kapelenyana kapa ha nako e ntse e eya – e ka ba dilemo tse hlano kapa tse leshome kapa ho feta – kgwebo ya hao e tla ema tsii. Mme hona ke phephetso ya ka moso – haeba tsamaiso ya hao e sa tswelle pele selemo le selemo – qetellong kgwebo e tla ema tsii hobane phaello e se e sa be teng. Motho o sitwa ho dula a etsa ntho e le nngwe ho ya ho ile selemo le selemo. Motho o tshwanetse ho hatela pele ka ho eketsa tjelele e kenang le/kapa ho laola ditshenyehelo. Tlhophiso e nepahetseng ke sesebediswa sa bohlokwa ho fihlella tse boletsweng hodimo mona.

DITABA TSENA DI TSWA BUKANENG YA TATAISO YA TSAMAISO
YA POLASI MABAPI LE PHAELLO KA MARIUS GREYLING

3 Mabasetere kapa peo ya mefuta e fapaneng – iketsetse kgetho

Ha ho rekwa peo e tiisitsweng, ditjeo tsa peo di tla phahama haholwanyane ho feta ha ho rekwa peo e foreshe ya OPV kapa e boelang e sebediswa hape. Boemo ba kuno ya dijothollo mohatong ofe kapa ofe wa tsamaiso e tla ba:

1. Lebasetere;
2. OPV;
3. OPV e boelang e sebediswa hape; le
4. Lebasetere le boelang le phetwa hape.

Ho reka peo ya lebasetere selemo le selemo ho bonahala e le kgetho e ntle haholo, hang ha boemo ba tsamaiso e le ditone tse pedi hekthara ka nngwe kapa ho feta mona. Ha maemo a tsamaiso a phahama, ho sebediswa hape ha peo ho ntse ho haellwa ke molemo. Molemo ke o monyane haholo ho molemi haeba ho tloha peong ya OPV le ho fetohela ho ya lebasetere ho etswa ntle le tshebediso ya manyolo, mme hape ho se phetoho ya letho tsamaisong. Haeba molemi a a reka peo ya lebasetere ka theko e phahameng, mohato wa hae wa tsamaiso le ona o tshwanetse ho eketseha ka mokgwa oo.

Balemi ba poone ba ka bokeletsa boleng ba poone ya bona e le e ka rekiswang. Le ha ho le jwalo, re a tseba hore tshireletso ya tsa lelapa, ho qoba dikotsi, tseo motho a ikgethelang tsona, le tlwaelo ya nako e fetileng, din a le seabo se matla diqetong tsa molemi mabapi le tseo a di jalang hammoho le mekgwa ya tsamaiso dijothollong. Ka mokgwa o jwalo, tshireletso ya peo ya lelapa ke taba ya bohlokwa e lokelang ho shejwa mabapi le ho saekelwa ha dijothollo e le peo, haholoholo dibakeng tse hole tse hlohang barekisi ba dipeo. Mebaraka ya dijothollo moo ho lebelletsweng ditheko tse kgotsotsofatsang, ke ntlha ya bohlokwa ya balemi ba hlohang, ha ho etswa qeto hore ke peo efe e ka rekwang. Ho teng dintlha tse ngata tsa tlwaelo setjhabeng le tsa meetlo tse amang peo ya lebasetere kgahlanong le ya OPV.

Peo ya OPV e ka nna ya ba kgetho e ntle baleming ba poone tlasa maemo a mang a itseng, empa tshebediso ya OPV kapa peo e boelang e phetwa hape ke kgutlelomora o kunong ya dijothollo. Ka kakaretso, lebasetere le tla hlalisa dijothollo tse nagata ka 18% ho feta boholo bo botle ba OPV.

Ntlha tse lokelang ho shejwa ha ho etswa qeto ka mefuta e fapaneng

- Katamelo melemong ya phuputso tswelapeleng ya tsa tlhaho mefuteng e metjha.
- Katamelo melemong ya tshebediso ya peo le boleng ba yona.
- Boteng ba morekisi wa sebele wa peo.
- Maqheka a bophelo a ditjhabana tse hlohang mehlodi.
- Tlhophollo ya ikonomi phaellong ya matsete (kuno).

Ntlha tse ka shejwang kgethong ya mefuta ya peo

- Ho tshepahala ha kuno.
- Ho mamella komello.
- Ho mamella malwetse.
- Boemo.
- Ho mamella dikokwanyana (BT).
- Bolelele ba sehla.
- Nako ya ho fihlella kgolo e phethahetseng.
- Sekgahla sa ho oma.
- Ho mamella esiti.
- Ho ba kgahlanong le dikhemikhale (poone e seng e lokile ya round-up).

IAN HOUSEHAM, MOHOKAHANYI WA PROVENSE WA LENANEO LA
GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

Sehlopha sa Boithuto sa Khanyayo

Lebitso la sehlopha sa boithuto

Sehlopha sa boithuto sa Khanyayo.

Sehlopha sa boithuto se hokae?

Sehlopha sa boithuto se tulong ya mahaeng e fokollwang kapa eo ho hang e se nang ditshiya tsa motheo, dikilomithara tse ka bang 60 ho tloha Bizana ho la Kapa e ka Leboya le ka Botjhabela.

Ditho tsa sehlopha

Sehlopha sa boithuto se na le ditho tse 100.

Mobu o ka sebedisetswang tlhahiso

Dihekthara tse 100 di ka sebedisetswa tlhahiso.

Dihekthara kaofela tse ileng tsa jalwa sehle sa 2010/2011

Dihekthara tse 40.

Hobaneng ha masimo ohle a sa ka a jalwa?

1. Bosiyo ba ditjhelete.
2. Bosiyo ba tse kenngwang mobung.
3. Bosiyo ba disebediswa tsa temo.
4. Bosiyo ba terata e tshireletsang.
5. Tlelaemete – tshimolohong ya sehla sa ho jala sa 2010, dipula di diehile ho na, mme ho ne ho sitwa ho jalwa ka baka la mongobo o mongata.
6. Bohole ba sebaka sa thekiso ya tse kenngwang mobung, mohlala, manyolo, peo le dikhemikhale.

Sehlopha se kopana kgafetsa hakae?

Sehlopha sa boithuto se kopana le Grain SA ka kgwedi le kgwedi. Ha e le sehlopha sona se kopana beke le beke ho tshohla tsa temo.

Melemo ke efe ya ho ba setho sa sehlopha sa boithuto?

Melemo ya ho ba setho sa sehlopha sa boithuto ke ho fumana tsebo, dipuisano sa sehlopha, ho bona mekgwa e nepahetseng ya temo ho ya ka disampole tsa mobu, ho jala, tshebediso ya dibolayalehola hammoho le diteko tsa ho lema tse bontshwang balemi. Sehlopha sa boithuto sa Khanyayo se bile lehlohonolo ho ba teng thutong e bitwang Selelekela Thutong ya Poone.

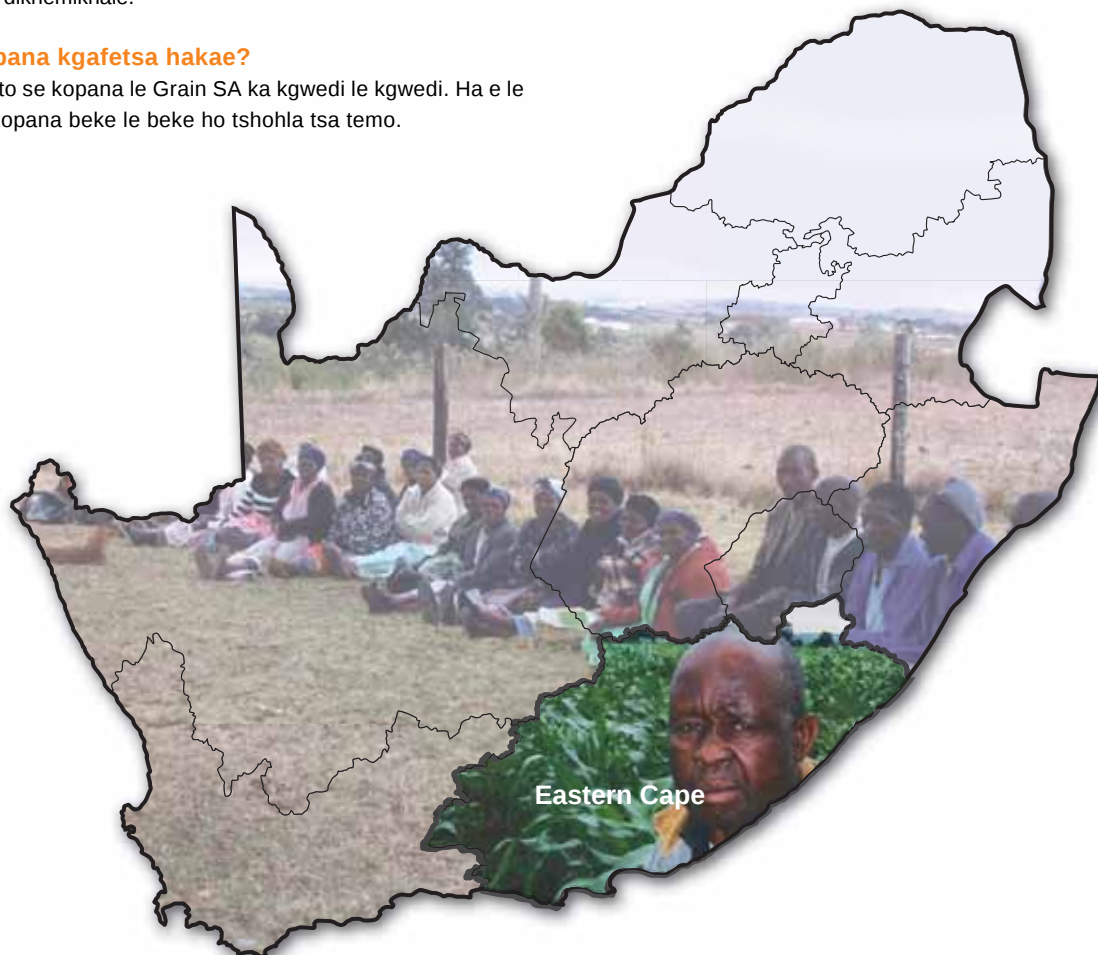
Na kamano e teng pakeng tsa sehlopha sa boithuto le lefapha la balemi ba bahwebi?

Hajwale ha ho eso be teng balemi ba bahwebi tikolohong ena!

Sehlopha sa boithuto se unne molemo jwang ho ba Grain SA?

1. Ka dikopano sehlopha sa boithuto se kgonne ho iphumanela tsebo ka dipuisano mabapi le botle le bobe mabapi le mekgwa e nepahetseng ya ho jala.
2. Diteko tsa dipontsho di bile le sekgahla melemong ya tshebediso ya manyolo le dikhemikhale.
3. Ka baka la ho hlongwa ha sehlopha sa boithuto, ho bile teng sehlotshwana se rekang, e leng se ka hara sehlopha sa boithuto, mme e bile sona se rekang dikhemikhale le manyolo.

IAN HOUSEHAM, MOHOKAHANYI WA PROVENSE WA LENANEO LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

Kenya merero ya hao ka matla tshebetsong

HANG HA MERERO KAPA MERALO YA MESEBETSI YA NAKO E TLANG E SE E PHETHILWE, MME MEHLodi YA BATHO LE E BONWANG KA MAHLO E SE E HLOPHISITSWE, TABA YA HO KENYA MERALO TSHEBETSONG HO YA KA MAEMO A LEBELLETSWENG E KA TSWELA PELE.

Ho kenngwa tshebetsong ha diketso le mesebetsi e rerilweng ho reretswe ho fihlella sepheo sa kgwebo. Ke bothoto ho shebana feela ka ho phetha-hala le moralo le tlhophiso, mme ho sa tsotellwe taba ya ho Kenya tshebetsong. Le teng, katleho ya ho kenya dintho tshebetsong e ka sitiswa ke

moralo o fokolang le/kapa tlophiso e fokolang. A re keng re tsepamiseng maikutlo tabeng ya ho kenya dintho tshebetsong, e leng mosebetsi wa boraro wa tsamaiso.

Ha re etla tshebetsong, mme re bile re bua ka ditaba tsa mangolo a fetileng a kang lena, tse mabapi le moralo (Phupjane Pula Imvula) le tlhophiso (leqephe la 4), re ke re tle letsatsing le kang, mohlala, la 9 Motsheanong, moo re lemohang hore se neng se rerilwe se tlamehile ho kenngwa tshebetsong. Mohlala:

Moralo le Tlhophiso: Beke ya 9 - 13 Motsheanong 2011

Mantaha 9 Motsheanong	Mesebetsi e rerilweng	Basebetsi ba amehang	Mehloodi e meng	Ho kenya tshebetsong
Poone	• Hlahloba masimo a bohloko.	• Jan.	• Sethuthuthu (leeto). • Buka ya ho rekota.	• Phethilwe, ha ho bolwetse bo lemohuweng.
Soneblomo	• Kotula masimo a boraro, dihekthara tse leshome.	• Piet (Mokganni). • Padiso, Vosloo, basebetsi ba 2 ba nakwana.	• Motjhine o kotulang. • Diterekere 2 le ditereilara.	• Phethilwe hekthara tse 9.
Dikgomo	• Hlokomela dikgomo. • Hlahloba dijo tse nyekwang le tse tshelwang sejelong. • Marole, tshwaya, tekanyo ya moriana, manamane a 100.	• Klasie. • Klasie. • Moloto, Abram, Kagiso le Hendrik.	• Pere, buka ya ho rekota. • Pere, buka ya ho rekota. • Menyetla ya tshwara ya dikgomo, Sesebediswa sa ho tshwaya, meriana le disebediswa tsa ho metha, sekala le buka ya ho rekota.	• Dikgomo di sa lokile. • Dijo sejelong kampo ya boraro di tlatsitswe. • 100 manamane le mesebetsi e phethilweng.
Dikgoho	• Lokisa ntlo ya boraro (tlosa mealo ya kgale). • Mesebetsi ya ka mehla Matlo ya pele le ya bobedi.	• Johanna, Minah, Johannes. • Sarah, Monica, Dawid.	• Dikhupha, mekotlana le tereilara. • Dithuluse tse ka tshwarwang ka letsoho.	• Ntlo e lokisitswe. • Mesebetsi ya letsatsi e phethilwe.
Mosebetsi o akaretsang	• Ferefa sebaka sa ho sebeletsa.	• Rakonteraka wa poraevete.	• Dithuluse tsa hao, jj.	• Mosebetsi tswela pele hantle.

Ho kenya tshebetsong ka ho qolleha ho etsa ke lefapha la mehlodi ya batho kapa basebetsi ba kgwebo, mme ba tshwanetse ho akofiswa hore ba etse mosebetsi hantle. Hore ho kenngwa tshebetsong ho atlehe, ke boikarabelo ba manejara hore e be motho ya inehetseng, ya kgothetseng mesebetsing e meng ya hae ya tsamaiso, e kang boetapele, ho buisana, ho kgothaletsa, ho fa batho mesebetsi, ho hokahana le ho hlokomela hore taolo e dula e le teng.

Se lekanngwang mona

Boetapele bo matla ba ka hare ba tsamaiso bo a hloka hore mohato wa ho kenya tshebetsong o atlehe, mme mekgwa e metle ya ho ntshetsa pele merero/meralo e tshwanetse ho dula e batlwa ka nako tsohle. Bomanajara ba tshwanetse ho etella pele mesebetsing wa ho kenya dintho tshebetsong, e seng ka ho iketsetsa dintho ka bobona, empa ka ho kenya tjeheseho basebetsing ba bona. Hore basebetsi ba kene seemeng, ba tshwanetse ho kgothaletswa ka matla. Tsamaiso e tshwanetse ho batla batho ba itsetse, ba ikemiseditseng ho etsa tsohle ka matla ohle a bona. Nakong ya ho kenya tshebetsong, tsamaiso e

tshwanetse ho fana ka tataiso e hloka hantle, sena se tsosa moralo bathong.

Puisano e hlakileng ke ya bohlokoa haholo hore ho kenngwa tshebetsong e be taba e atlehileng ya tse rerilweng. Diatelo di tshwanetse ho hlaka, mme di tobe taba hantle. E mong le e mong ya amehang karolong e itseng ya ho kenya dintho tshebetsong o tshwanetse ho tseba ntle le tikatiko hore ke mang ya tshwanetseng ho etsa eng, neng, boemong bofe, le hore ho habilwe hokae.

Nakong ya ho kenya dintho tshebetsong, boemedi ke taba ya bohlokoa. Manejara o sitwa ho iketsetsa dintho a le mong. Boholo ba boemedi hangata bo tla laolwa ke bohloko ba kgwebo le/kapa mosebetsi o itseng, o qollehileng. Hape bo tla laolwa ke hore na tsamaiso e batla ho kena ka setotswana ho le hokae tshebetsong ena, kapa e tla ba ka thoko feela e le boemong ba ho eletsa feela na.

Ho bohlokoa ho ela hloko kgokahano pakeng tsa dihlopha tse fapaneng tsa batho. Tsamaiso ya kgwebo e tshwanetse ho lelemela ha monate hore ho kenya dintho tshebetsong ho atlehe. Haeba kgokahano e kgineha kaekae, hona ho tla senya nako le yona tjhelete. Hopola hore tjhelete e kenang – e tswileng

PULA IMVULA

**Kgatiso ena e tsheheditse ke
ba Maize Trust.**

GRAIN SA

PO Box 88, Bothaville, 9660
▶ (056) 515-2145 ◀
www.grainsa.co.za

MANEJARA WA LENANEO

Jane McPherson
▶ 082 854 7171 ◀

MANAGER: TRAINING & DEVELOPMENT

Willie Kotzé
▶ 082 535 5250 ◀

SPECIALIST: FIELD SERVICES

Danie van den Berg
▶ 071 675 5497 ◀

PHATLALATSO: PULA-IMVULA

Debbie Boshoff
▶ (056) 515-0947 ◀

BAHOKAHANYI BA PROVENSE

Daan Bosman
Mpumalanga (Bronkhorstspuit)
▶ 082 579 1124 ◀

Johan Kriel
Free State (Ladybrand)
▶ 079 497 4294 ◀

Tonie Loots
North West (Zeerust)
▶ 083 702 1265 ◀

Jerry Mthomboti
Mpumalanga (Nelspruit)
▶ 084 604 0549 ◀

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
▶ 083 389 7308 ◀

Jurie Mentz
KwaZulu-Natal and Mpumalanga
▶ 082 354 5749 ◀

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
▶ 078 791 1004 ◀

DESIGN, LAYOUT AND PRINTING

Infoworks
▶ (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

**PULA IMVULA E FUMANWA KA
DIPUO TSE LATELANG:**

Sesotho

Senyesemane, Seburu, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu, Seqhotsa.

Kenya merero ya hao ka matla tshebetsong

= phaello kapa tahlehelo. Mohlaleng wa rona, haeba meriana e lokelang ho fuwa manamane e le siyo Mantaha hoseng, ho totobetse hore mosebetsi wa ho kenya dintho tshebetsong o tla diehiswa.

Ha re kena tshebetsong, hangata ho a hlokahala hore tsamaiso e etse diqeto ka potlako hore tshebetsong ya dintho e nne e lelemele hantle e sa kginwe ke letho. Ha terekere e pantjhelwa ke lebidi nakong ya kotulo, phephetso e tjena e rarollwa jwang? O sebedisa terekere e nngwe?

Taolo ya boitshwaro, e leng ya bohlokwa ka ho fetisisa, e tshwanetse ho dula e hlokometswe ka nako tsohle ho tiisa hore ho kenngwa tshebetsong ha dintho e ba ho nepahetseng. Na mosebetsi o etswang o le tlasa maemo a lebelletsweng o a amoheleha? Haeba taolo e mpe ya boitshwaro e sa rarollwe ka nepo, hona ho ka ba le sekgahla se sebe haholo mosebetsing e tshwanetseng ho etswa.

Tsa bohlokwa pele

Tshebetsong ho a etsahala hore motho a shebane le mosebetsi e mmedi kapa e mengata, mme re hopole hore mosebetsi e meng e sa rerwang e ka nna ya ropoha e sa lebellwa – ho tjha ha naha/makgulo, poho ya hao e ntle e ka nna ya wela seret-seng. Boiphihlelo bo bontshitse hore ha se mosebetsi yohle e ka etswang ka nako e le nngwe. Qeto e tshwanetse ho etswa ya hore ke efe e ka phallengwang pele - ya bohlokwa, e tlang pele ke efe?

Mosebetsi e nang le sekgahla tjeleteng e kenang le/kapa e amang basebetsi ba hao, mohlala, e ka bakang hore ba sebetse le ka mora dihora tsa mosebetsi, e tadingwa e le ya bohlokwa. Mosebetsi e ka hlophiswa ka mekgwa ena:

- Bohlokwa bo phahameng/potlako e phahameng;
- Bohlokwa bo phahameng/potlako e tlase;

- Bohlokwa bo tlase/potlako e phahameng; le
- Bohlokwa bo tlase/potlako e tlase.

Mosebetsi e tlang pelepele e ka tadingwa e le ya bohlokwa bo phahameng/potlako e phahameng. Bohlokwa bo phahameng bo bolela hore mosebetsi eo e ka ba le sekgahla tjeleteng e kenang – ha e ka etswa kapele e ka eketsa tjelele e kenang – haeba e sa etswe e ka nna ya fokotsa tjelele e kenang. Hape e ka nna ya ba mosebetsi o nang le sekgahla ditshenyehelong (tjeleteng e tswang). Haeba e sa etswe hanghang e ka nna ya eketsa tjelele ya ditshenyehelo.

Potlako e amana le nako eo o nang le yona ya ho etsa mosebetsi o itseng – o tshwanetse ho etswa hanghang/kajeno kapa o ka nna wa etswa hamorao. Ha ho ntse ho kotulwa, mme ho eba teng phoso e itseng ya motjhine, tokiso ya sesebediswa kapa terekere e tla tadingwa e le mosebetsi wa bohlokwa bo phahameng/potlako e phahameng – o tlang pele. Ka mokgwa o jwalo, ha kgomo e ena le bothata bo itseng ka manamane a yona, haholoholo dikgomong tse reretsweng ho etsa manamane. Taba ya ho ngola faeleng ofising e ka nna ya etswa hamorao. Mosebetsi ona o ka tadingwa e le wa bohlokwa bo tlase/potlako e tlase kapa o sa tlang pele. O ka nna wa tshesetswa morao.

Ka baka lena, ho a hlokahala, mme ho bohlokwa ka ho fetisisa ho fihlella tsohle tse reretsweng kgwebo ya hao, ho kenya dintho tshebetsong ka ho phethahala, merero/meralo yohle ho ya ka maemo a lebelletsweng.

**DITABA TSENA DI TSWA BUKANENG YA TATAISO
YA TSAMAISO YA POLASI MABAPI LE PHAELLO
KA MARIUS GREYLING**

**Sepheo sa rona ke ho hlahisa kgatiso e
hlwahlwa e ka kgonehang. Maikutlo afe
kapa afe a tobaneng ledikahare tse
hlophisitsweng kapa tlhahiso ya tsona, ke
tse ka lebiswang ho Jane McPherson.**